

А. М. Михайлюк, аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0009-0002-6552-1344

М. Є. Шумило, доктор юридичних наук, головний науковий співробітник Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України; професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка; член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки та техніки України
ORCID: 0000-0003-0268-7961

ФУНКЦІОНАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ІТАЛІЇ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Стаття присвячена комплексному аналізу функціональної структури досудового розслідування Італійської Республіки. У статті досліджується трансформація італійського кримінального процесу від інквізиційного до змагального, у якому ключовим аспектом постає розмежування повноважень учасників провадження.

Особливу увагу приділено функціональному дуалізму італійської поліції, що виражається у диференціації діяльності на поліцію безпеки (polizia di sicurezza) та судової поліції (polizia giudiziaria). Визначено, що критерієм такої трансформації є момент виявлення ознак кримінального правопорушення (notitia criminis), що обумовлює перехід від адміністративного нагляду до процесуального режиму під керівництвом прокурора.

Здійснено критичний аналіз українського розмежування оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності крізь призму італійського досвіду. На цій основі обґрунтовано необхідність об'єднання розшукових та слідчих функцій. Доведено, що відсутність такого дуалізму за законодавством Італії дозволяє оперативно виявляти кримінальні правопорушення та проводити розслідування під керівництвом прокурора.

У статті акцентовано увагу на механізмі формування доказів. На основі аналізу італійської доктрини кримінального процесу розкрито концепцію «подвійного досьє», яка виступає запобіжником проти обвинувального ухилу суду. Автором звертається увага на розбіжність між українською практикою збирання доказів слідчим та італійським принципом, за яким відомості набувають статус «доказу» виключно під час судового розгляду в умовах змагальності. Такий підхід забезпечує реальну дію принципу безпосередності та позбавляє суд ролі формального ревізора матеріалів, заздалегідь підготовлених прокурором.

Крім цього окрему увагу у дослідженні приділено порівняльному аналізу порядку закриття кримінального провадження. Акцентовано на фундаментальній відмінності між українською моделлю та італійською «судово-контрольною» системою. Автор доводить, що запровадження виключно судового порядку закриття провадження (archiviazione) за участю судді з досудового розслідування є необхідним для України. Це дозволить мінімізувати корупційні ризики, обмежити надмірну дискрецію прокурора та гарантувати реальну участь потерпілого у такому процесі.

Ключові слова: досудове розслідування, кримінальний процес Італії, слідчий, прокурор, поліція, допустимість доказів, закриття кримінального провадження.

A. M. Mykhailiuk, M. E. Shumylo. Functional characteristics of the structure of preliminary investigations under Italian criminal procedural law: a comparative legal analysis

This article is devoted to a comprehensive analysis of the functional structure of pre-trial investigations in the Italian Republic. It examines the transformation of the Italian criminal procedure from an inquisitorial to an adversarial system, in which the separation of powers between the parties to the proceedings is a key element.

Particular attention is paid to the functional dualism of the Italian police, which is reflected in the division of activities into the security police (polizia di sicurezza) and the judicial police (polizia giudiziaria). It is established that the criterion for such a transformation is the moment of detection of the signs of a criminal offence (notitia criminis), which determines the transition from administrative supervision to a procedural regime under the direction of the public prosecutor.

© А. М. Михайлюк, М. Є. Шумило, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

A critical analysis of the Ukrainian experience of distinguishing between operational-investigative and criminal-procedural activities has been carried out through the prism of the Italian experience. On this basis, the necessity of combining investigative and inquiry functions is substantiated. It is demonstrated that the absence of such dualism under Italian law allows for the prompt detection of criminal offences and the conduct of investigations under the supervision of a prosecutor.

Based on an analysis of Italian criminal procedure doctrine, the concept of the 'dual file' is explored, which acts as a safeguard against the court's tendency to find the defendant guilty. The author draws attention to the discrepancy between Ukrainian practice regarding the collection of evidence by investigators and the Italian principle, under which information acquires the status of 'evidence' exclusively during court proceedings in an adversarial context. This approach ensures the effective application of the principle of immediacy and relieves the court of the role of a formal reviewer of materials prepared in advance by the prosecutor.

In addition, the study devotes particular attention to a comparative analysis of the procedure for closing criminal proceedings. The focus is on the fundamental difference between the Ukrainian model and the Italian 'judicial control' system. The author argues that the introduction of an exclusively judicial procedure for the closure of proceedings (archiviazione) involving a judge from the pre-trial investigation is necessary for Ukraine. This will minimise corruption risks, limit the prosecutor's excessive discretion and guarantee the victim's genuine participation in such proceedings.

Key words: pre-trial investigation, the Italian criminal justice system, investigator, prosecutor, police, admissibility of evidence, discontinuation of criminal proceedings.

Постановка проблеми: Необхідність подальшого реформування кримінальної юстиції та вдосконалення інституту досудового розслідування зумовлена стратегічними інтеграційними намірами України на набуття членства в Європейському Союзі.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України є конвергенційним нормативним масивом, сформованим шляхом механічного поєднання фрагментарних запозичень західних процесуальних інститутів із концептуальними рудиментами КПК 1960 року. Така системна розбалансованість призвела до глибоких функціональних суперечностей та колізій у правозастосовчій діяльності. Вузловими проблемними питаннями чинного законодавства залишаються: демаркація розшуку від розслідування, нерозмежованість функцій учасників процесу, сумнозвісний механізм початку досудового розслідування (реєстрації кримінального провадження), формування доказів на стадії досудового розслідування, закриття кримінального провадження за рішенням сторони обвинувачення.

Обрання подальших векторів національного реформування має здійснюватися крізь призму апроксимації національного законодавства до права (*acquis*) ЄС та аналізу можливостей і способів запозичення кращих кримінально-процесуальних практик європейських країн зрілої демократії.

У цьому зв'язку особливий інтерес становить вивчення на предмет можливого запозичення досвіду архітектури кримінального процесу Італійської Республіки, який пройшов шлях трансформаційного перетворення із інквізиційного кримінального процесу КПК 1930 року до змагального процесу за КПК 1988 року.

Стан опрацювання проблематики. Питання інституту попереднього розслідування за КПК Італії розглянуто у національній правовій доктрині фрагментарно та у цілому обмежується описовою частиною без належного компаративістського аналізу з національною правовою системою розслідування. Так, питання функціонування окремих інститутів кримінального процесу Італії та діяльності поліції висвітлювали у своїх працях Попелюшко В.О., В.В. Луцик та В.І. Самарін. Серед іноземних авторів фундаментальне значення мають розвідки М. Фаббі, Г. Лоззі, Ф. Кордеро. Е. Амадіо та ін.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі функціональної структури досудового розслідування Італійської Республіки та проведенні її порівняльно – правового аналізу з українською моделлю досудового розслідування з метою обґрунтування можливості імплементації її окремих інститутів, зокрема у частині початку розслідування, механізму формування доказів, посиленні судового контролю за закриттям кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Порядок регламентації досудового розслідування на території Італійської Республіки врегульований КПК 1988 року, який прийнятий внаслідок реформаторських перетворень на заміну КПК фашистської Італії 1930 року (Кодексу Рокко). Вказані зміни виступили фундаментальною трансформацією від інквізиційного типу кримінального процесу до змагального "Common law", який притаманний ліберально-демократичному державному режиму. Необхідність кримінально-процесуальної реформи Італії зумовлювалась потребою відмови від інквізиційного кримінального процесу, архаїчної процесуальної форми, значною кількістю накопичених нерозглянутих справ у суді, що негативно позначалось на дотриманні прав особи та її легітимних правових очікувань про що неодноразово констатувалось Європейським судом з прав людини [1, с. 7].

Прикметно, що при підготовці проєкту тексту КПК Італії 1988 року розробниками розглядалась можливість впровадження декількох моделей досудового розслідування. Перша передбачала збереження попереднього розслідування, яке здійснювалось прокуратурою для встановлення істини у кримінальному провадженні при спрощеній процесуальній формі. Інша модель досудового розслідування передбачала

проведення слідства слідчим суддею як представником від влади судової, який здатний проводити неупереджене розслідування за аналогією з КПК Французької Республіки. Як альтернативна модель досудового розслідування розглядалась можливість відмови від стадії досудового розслідування на користь запровадження моделі прокурорського дїзнання за результатами якого вирішувалось питання про доцільність висунення обвинувачення у суді або ініціювати клопотання про припинення проведення попереднього розслідування [2, с. 13–15].

Безсумнівно, цінність Кодексу слід вимірювати ступенем його ефективності у досягненні обох цілей кримінального правосуддя, тобто запобігання засудженню невинних осіб, з одного боку та, з іншого, засудження протягом розумного терміну тих осіб, чию провину було доведено. Однак, щодо останнього питання Італійський кримінальний процесуальний кодекс не може бути оцінений позитивно [4, с. 26].

Італійський кримінальний процесуальний кодекс має чітку структуру. Він поділений на дві частини: «статичну» та «динамічну». Перша частина (Книги I, II, III, IV) стосується тих аспектів кримінального процесу, які можна вважати «незалежними» від фактичної процедури, та визначає «функціональні» поняття та елементи самої процедури. Друга частина (Книги V, VI, VII, VIII, IX, X, XI) регулює перебіг провадження на різних стадіях.

Безумовно, загальна структура системи, а саме деталі та координація окремих сторін, досі здається відмінної якості, а мова, що використовується, є чіткою та логічною. Професор Енніо Амодіо, аналізуючи італійську реформу, характеризує КПК 1988 року як витвором краси, який логічно влаштований та чітко написаний та як наслідок, він дозволяє будь-кому, хто може читати мову, навіть недосконало, без труднощів зрозуміти, як працює італійська кримінально-процедурна процедура [3, с. 104].

Як відзначає італійський дослідник П. Тоніні в основу КПК Італії 1988 року закладено три основних принципи: розмежування кримінально-процесуальних функцій, стадій, спрощення кримінально-процесуальної процедури. За словами вказаного дослідника принцип розподілу кримінально-процесуальних функцій відіграє роль гарантії, що подібна з розподілом функцій у державі та дозволяє забезпечувати діалекту між обвинуваченням та захистом, які відстоюють власні доводи під контролем неупередженого суду [5, с. 33–34].

З цією метою кодекс усунув одну із найнегативніших символів інквізиційної моделі, а саме слідчого суддю (*giudice istruttore*)¹, який проводив розслідування та приймав рішення у справі. З прийняттям КПК Італії 1988 року Італійські законотворці відмовились від процесуальної фігури слідчого судді, який раніше здійснював досудове розслідування² на користь запровадження моделі прокурорського розслідування, у якій прокурор відіграє ключову роль.³

Розробники КПК Італії 1988 керувались аксіомою, що жодне розслідування не може бути повністю неупередженим з огляду на те, що на всіх суб'єктів розслідування впливають їхні особисті точки зору та набутий попередній досвід. З метою невілювання цього чинника розробники нового Кодексу чітко розмежували стадії, здійснивши їх диференціювання на кримінальне розслідування та судовий розгляд.

Правопорядок в Італійській республіці забезпечується за допомогою діяльності поліції до системи якої входить: державна поліція (*polizia di stato*); карабінера (*arma dei carabinieri*); податкова поліція (*guardia difinanza*); корпус виправної поліції (*corpo di polizia penitenziaria*).

Залежно від конкретних обставин органи поліції можуть діяти як **поліція безпеки** (*polizia sicurezza*) або як **судова поліція** (*polizia giudiziaria*). Так, патрульний, який діє як поліція безпеки (*polizia sicurezza*), виконуючи обов'язки з безпеки, попереджаючи кримінальні правопорушення, у разі отримання відомостей про злочин, що готується починає виконувати повноваження судової поліції (*polizia giudiziaria*). При цьому судова поліція має право застосувати засоби кримінально-процесуального примусу, а саме затримання особи (ст.ст. 380–384 КПК Італії), здійснити особистий обшук особи чи приміщення (ст. 352 КПК Італії).

Розбіжність між поліцією з безпеки та судовою поліцією простежується у тому, що діяльність поліції з безпеки має превентивний характер (спрямована на попередження злочинів без застосування примусових заходів). Натомість діяльність судової поліції зосереджена на припиненні злочинів, тобто на діяльності під якою розуміється збір необхідних даних для встановлення наявності факту злочину, що створює підстави для ініціювання подальшої кримінальної процедури. У разі отримання відомостей, що вказують на

¹ Неоднозначна фігура, яка одночасно була і суддею, і слідчим: який мав широкі повноваження щодо прийняття рішень та проведення розслідувань і повинен був надавати докази для встановлення «істини» (стаття 299 КПК Італії 1930 року).

² Слідчий суддя продовжує функціонувати за КПК Франції, як представник від влади судової.

³ Прикметим є той факт, що деякі рішення, що були впроваджені у ході реформи до Кримінально-процесуального кодексу Італії 1988 року, простежуються і в німецькому процесуальному праві. Наприклад, скасування посади слідчого судді (*Untersuchungsrichter*) у Німеччині датуються 1975 роком, коли у межах реформи слідчого суддю замінено прокурором як особою, відповідальною за попереднє розслідування. Італія і Німеччина обрали вектор розвитку кримінального процесу, що передбачає посилення ролі прокуратури на досудовому етапі розслідування шляхом відмови від посади слідчого судді, який здійснював проведення досудового розслідування.

вчинення кримінального правопорушення судова поліція розпочинає виконання обов'язків з використанням примусових повноважень.

Нагляд за виконанням поліцією функції з безпеки покладається на міністра внутрішніх справ (*ministro dell'interno*), префекта (*prefetto*) та головного комісара поліції (квестора), а у свою чергу нагляд за діяльністю судової поліції здійснюється прокуратурою (ст. 56 КПК Італії).

Італійський кодекс запровадив відділи кримінальної поліції при кожній прокуратурі Республіки (стаття 58 КПК), які складаються з персоналу різних правоохоронних органів (*Polizia di Stato, Carabinieri, Guardia di Finanza, Corpo Forestale dello Stato*). Членами цих відділів є поліцейські, які можуть проводити лише кримінальне розслідування, а прокурор може керувати ними (стаття 59 КПК). Таким чином, між прокурорами та поліцейськими встановлюються дуже тісні стосунки. [6, с. 134].

Так, функції судової поліції передбачені в статті 55 КПК Італії, яка уповноважує органи судової поліції приймати інформацію про злочини, а також за власної ініціативи припиняти злочини, розшукувати підозрюваних осіб у їх вчиненні, а також вживати заходи зі збереження джерел доказів. Функцію судової поліції з боротьби з організованою злочинністю виконує Управління розслідування проти мафії, яке знаходить під керівництвом національного прокурора з боротьби проти мафії та тероризмом. Підрозділи судової поліції знаходяться при прокуратурах першої інстанції.

Відмітною особливістю Італійської кримінально процесуальної системи є віднесення прокурора до судової гілки влади «*magistrati*», яка об'єднує як суддів (*judicante*), так і прокурорів (*requirente*), які функціонують та перебувають у складі суду (§ 3 ст. 51 КПК). Суддівський статус прокурорів надає їм гарантії та переваги, що включають захист кар'єри, професійну незалежність, імунітет від відповідальності тощо. Крім того, конституційний принцип обов'язкового кримінального переслідування уповноважує їх реалізувати широкі дискреційні повноваження під час кримінального переслідування особи [1, с. 10].

Однак, необхідно відзначити, що незважаючи на прагнення розробників забезпечити неупередженість прокурора при проведенні розслідування, італійські дослідники відзначають, що фактично прокурора можна вважати неупередженим лише за умови ігнорування ідеології Кодексу за умови, що будь-хто, хто бере участь у розслідуванні є природно упередженим, незалежно від його судового статусу [7, с. 25]. Те, що прокурор вважався неупередженим, залежало від прийняття старої інквізиційної ідеології: доки дослідник є здібним та неупередженим, він може досягти істини. Однак єдиний спосіб знайти істину – це представити дві різні точки зору на суді перед нейтральним суддею [8, с. 597].

З прийняттям КПК Італії 1988 року було запроваджено **фігуру судді з попереднього слідства** (*giudice per le indagini preliminari*), головною функцією якого є гарантування прав особи та контроль за законністю дій обвинувачення. На відміну від інквізиційного судді попереднього кодексу суддя з попереднього слідства не здійснює розслідування, а втручається лише у випадках чітко визначених законом, зокрема з метою: обмеження свободи та свобод (запобіжне ув'язнення, домашній арешт, заборона виїзду, а також перехоплення повідомлень (статті 267, 279 КПК Італії); контролю за процесуальними строками та обов'язковістю обвинувачення: (здійснює неупереджену перевірку того, чи дотримувався прокурор встановлених термінів розслідування (зазвичай 6 місяців) та принципу обов'язковості кримінального переслідування); закріплення доказів у виняткових випадках, коли існує ризик їх втрати (наприклад, свідчення тяжкохворої особи), що дозволяє зібрати докази з дотриманням принципу змагальності ще до початку основного судового розгляду (стаття 392 КПК Італії).

Положення статті 326 КПК Італії, визначають мету попереднього розслідування як здійснення прокуратурою та судовою поліцією дій, необхідних для прийняття рішення щодо порушення кримінального переслідування. Так, аналіз нормативних положень, що регламентують порядок досудового розслідування за КПК Італії дозволяє дійти висновку, що попереднє розслідування спрямовується виключно на те, щоб прокурор отримав можливість прийняти рішення відносно можливості подальшого обвинувачення у суді.

У випадку, коли прокурор виявляє або отримує повідомлення про кримінальне правопорушення, він очолює розслідування та спрямовує роботу кримінальної поліції. Відповідно до статті 327 КПК Італії, керівництво розслідуванням здійснює прокурор, який безпосередньо проводить координаційну діяльність над органами судової поліції. Функціональна структура досудового розслідування базується на процесуальній взаємодії прокурора як “господаря процесу” та органів судової поліції, що діють під його безпосереднім керівництвом. За КПК Італійської Республіки, досудове розслідування розпочинається з моменту отримання судовою поліцією або прокуратурою інформації про злочин (*notitia criminis*) та закінчується переданням справи до суду – ініціюванням обвинувачення, або припиненням провадження за рішенням суду. При цьому варто зауважити, що КПК Італії передбачає виключно судовий порядок припинення розслідуванням за клопотанням прокурора, яке розглядається суддею з досудового розслідування.

Як нами відзначалось, після отримавши інформацію про злочин повноваження поліції з безпеки трансформуються у функції судової поліції, що у свою чергу обумовлює виникнення обов'язку поліції перевірити інформацію про кримінальне правопорушення та невідкладно повідомити про нього прокурора (стаття 347

КПК), який вживає заходів з внесення відомостей до реєстру повідомлень про злочини (стаття 335 КПК)⁴. Інформація про особу підозрювану у вчиненні злочину до реєстру вноситься прокурором.

Строк досудового розслідування за КПК Італії обраховуються з моменту реєстрації повідомлення про кримінальне правопорушення (*notitia criminis*) у реєстрі, передбаченому ст. 335 КПК Італії, та закінчуються з моменту направлення справи до суду (ст. 416) або подання прокурором клопотання про закриття провадження відповідно до статей 408 та 411 КПК Італії. Так, декрет Міністерства юстиції про Правила застосування Кримінально-процесуального кодексу від 30.09.1989 № 334 встановлює обов'язок щодо ведення реєстрів у кримінальних справах. Так, у відповідності до додатків до вказаного декрету в Італії діє реєстр кримінальних правопорушень, який у свою чергу поділяється на 1) реєстр повідомлень про злочини, вчинених встановленими особами (*Modello 21*); 2) реєстр повідомлень про злочини, вчинених невідомими особами (*Modello 44*); 3) реєстр фактів, що не становлять злочину (*Modello 45*). Прикметно, що існування реєстру повідомлень зі змісту яких ознаки кримінального правопорушення не вбачаються (*Modello 45*) носить важливе значення, оскільки з одного боку дозволяє проводити перевірку та у випадку виявлення ознак злочину здійснювати перекваліфікацію діяння та вносити відомості до реєстру *Modello 21,44*, а з іншого боку передбачає спрощений порядок закриття таких повідомлень за рішенням прокурора, що значно розвантажує судову систему.

Так, на відміну від італійського початку досудового розслідування національний інститут початку досудового розслідування, що регламентований статтею 214 КПК України, передбачає обов'язковість внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – реєстр) незалежно від наявності фактичних даних, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення. За даними Офісу Генерального прокурора щороку майже половина зареєстрованих кримінальних проваджень закриваються: зокрема, за 2016 рік зареєстровано 1124401 кримінальне провадження, закрито – 535170 (з яких 531797 за ч. 1 п.1, 2, 4, 6 статті 284 КПК), за 2017 рік – зареєстровано 1050617, закрито – 528704 (526706 за ч. 1 п.1, 2, 4, 6 статті 284 КПК), за 2018 рік – 915 431 зареєстровано, 429626 – закрито (428298 за ч. 1 п.1, 2, 4, 6 статті 284 КПК), за 2019 рік – 840447 кримінальних проваджень відкрито, 397728 – закрито (у тому числі 396317 за ч. 1 п.1, 2, 4, 6 статті 284 КПК). Наведене демонструє перевантаження реєстру відомостями про події і факти, що не мітять ознак кримінального правопорушення, що створює додаткове не виправдане навантаження на органи досудового розслідування. З огляду на це, вбачається за доцільне імплементувати в національне законодавство інститут реєстру для фіксації відомостей, що потребують попередньої перевірки. Це дозволить прокурору здійснювати верифікацію повідомлень, у яких ознаки складу злочину не є очевидними, уникаючи автоматичного та часто безпідставного внесення відомостей до реєстру.

За КПК Італії з моменту внесення відомостей про підслідну особу до реєстру, як правило, розпочинається таємне розслідування, яке здійснюється без відома такої особи. За умови якщо прокуратурою не застосовувалась жодна примусова забезпечувальна процедура, то підслідна особа може дізнатись про власний статус тільки по завершенню попереднього розслідування після отримання відповідного повідомлення про завершення розслідування (*avviso di conclusione delle indagini*) (стаття 415 КПК).

Слідчі дії вчиняються прокурором самостійно чи за його за його дорученням судовою поліцією (стаття 370 КПК). Розробники КПК Італії передбачили можливість прокурора надавати доручення судовій поліції, що стосуються загального напрямку розслідування. У свою чергу, варто зауважити, що законодавець встановив низку обмежень у проведенні процесуальних слідчих дій, виконання яких не може бути доручено судовій поліції. До таких процесуальних дій закон відносить заборону доручати судовій поліції здійснювати допит арештованого підслідного, утриманого під вартою (стаття 370 КПК), а також проведення експертиз, оскільки виключно прокурор наділений повноваженнями вибору експертної установи та формулювання питань, що ставляться перед експертом (стаття 360 КПК Італії).

Ініціатива органів судової поліції може прямо витікати із виконання доручень прокурора, а також може включати дії, спрямовані на розкриття злочину про які судова поліція зобов'язана невідкладно інформувати прокурора (стаття 348 КПК).

⁴ Вказана нормативна конструкція була покликана вирішити проблему, яка існувала за попереднім КПК 1930 року, норми якого надавали можливість поліції використовувати дискреційні повноваження у вирішенні питання початку розслідування, що на практиці призводило до зловживань та порушення конституційної засади обов'язковості переслідування (статті 112 Конституції Італії). Спершу ст. 347 КПК Італії у редакції КПК 1989 року, передбачала що всі заяви про вчинення кримінального правопорушення підлягали обов'язковому скеруванню протягом 48 годин до прокурорського офісу. Проте на практиці поліцейські підрозділи, виконуючи нормативні приписи переповнили прокурорів повідомленнями про вчинення кримінальних правопорушень, які вони накопичували протягом років роботи, що призвело до реєстрації таких повідомлень та завалення прокурорами зачиним обсягів документів та як наслідок до зволікань у розслідуванні кримінальних правопорушень. Однак вказане нормативне положення не знаходило вичерпання однією проблемою. Так, на практиці виникли непоодинокі випадки бездіяльності поліції у розслідування або збору доказів до отримання вказівок прокурора, оскільки прокурор юридично відповідає за керівництво розслідуваннями. Як наслідок, поліція втрачала або губила важливий доказовий матеріал, який необхідно було зібрати та забезпечити його збереження. З метою вирішення вказаного питання парламент Італійської республіки у 1992 році вніс відповідні зміни до статті 347 КПК Італії, ліквідувавши обов'язок звернення поліції до прокурора з повідомленнями про кримінальне правопорушення протягом 48 годин.

КПК Італії регламентує наступні дії, що здійснюються за власною ініціативою судовою поліцією: 1) стисле опитування (*sommario informazioni*) підслідного (ст. 350 КПК); 2) коротке опитування свідків (ст. 351 КПК); 3) ідентифікацію підозрюваного та інших осіб (ст. 349 КПК); 4) обшук (проводиться за умови втечі підозрюваної особи (ст. 352 КПК)); 5) отримання пакетів і кореспонденції (ст. 353 КПК); 6) невідкладні перевірки та вилучення (ст. 354 КПК); 7) затримання особи, що викликає достатні підозри; 8) огляд місця події (ст. 354 КПК).

Разом з цим судова поліція за власною ініціативою має вживати заходів, спрямованих на збереження та фіксації слідів кримінального правопорушення, забезпечуючи незмінність стану місця вчинення злочину до втручання прокуратури. Такі дії є правомірними у випадках, якщо прокурор не може прибути вчасно на подію злочину або існує ймовірність, що за впливом часу стан місця зміниться, а сліди від можуть бути безповоротно втраченими (стаття 348 КПК).

Ключовою особливістю нової системи досудового розслідування, запропонованої КПК Італії, стало суворе відмежування судового розгляду від попереднього розслідування з запровадженням системи “подвійного досьє” (*doppio fascicolo*) Вибір назви системи зумовлений протиставленням єдиному слідчому досьє, яке формувалось під час дії попереднього КПК 1930 року. Так, за кодексом 1930 року будь-які записи докази зібрані слідчим суддею, додавалися до досьє. Натомість за новим КПК суддя позбавлений можливості мати доступ до слідчого досьє. Розробники нового кодексу керувались прагненням відійти від будь-якого використання попередніх записів під час суду, а також захистити суддю від впливу слідчих матеріалів з метою забезпечення його неупередженості на початку судового розгляду, тим самим гарантуючи, що лише докази, надані під час судового розгляду впливатимуть на формування переконання суду. Таким чином, на стадії початку судового розгляду суддя починає розгляд справу з пустим судовим досьє та долучає до нього докази після їх дослідження. У підсумку судового розгляду для прийняття рішення у справі суддя має сформоване суддівське досьє, яке складається виключно із доказового матеріалу, що було попередньо досліджене у судовому порядку.

Відповідно до культури змагального процесу докази вважаються лише тоді, коли вони представлені у вигляді живих свідчення на суді, перед сторонами Єдиним доказом, на якому може ґрунтуватися рішення, були докази, зібрані усно під час судового розгляду [8, с. 585].

Характеризуючи процес доказування за КПК Італії В. Попелюшко зазначив: «слідство, передане прокурору-обвинувачу для проведення необхідних процесуальних дій, почало розглядатися як здійснення інституційно неприпустимих дій з формування доказів, що подаються ним суду для прийняття рішення. Через це їх доказова сила дискваліфікується ще до стадії судового розгляду, в ході якого і повинні бути отримані докази» [9, с. 13].

Варто відзначити, що КПК Італії встановлює виключно судовий порядок формування доказів: а) в ході публічного судового розгляду за присутності того судді, котрий повинен оцінити їх; б) в змагальній суперечці сторін [9, с. 13].

Однак фактичне застосування вказаного принципу не завжди є можливим, оскільки зволікання у формуванні доказів у судовому порядку може призвести у деяких до їх зникнення. У зв'язку з цим законодавець за наявності визначених умов передбачив на стадії попереднього розслідування приймати докази у суді, що іменується за процесуальним законодавством Італії процедурою побічного введення доказів (*l'incidente probatorio*). Так, КПК Італії визначає обставини за наявності яких можливе застосування даного інституту, зокрема у випадках необхідності отримання показань свідком, якщо існує ймовірність, що останній не зможе їх надати внаслідок існування перешкод (наприклад фізичних вад); у випадку необхідності проведення слідчого експерименту, якщо місце або речі схильні до втрати своїх властивостей та є потреба у проведенні судового експерименту.

Оскільки переважна більшість доказів формується на стадії судового розгляду, а на попередньому розслідуванні сторонами збирається лише інформація, закон не надає значення критерію допустимості доказів дотримання процесуальних норм при збиранні цієї інформації. Суддя має право допустити докази, прямо не передбачені кримінально-процесуальним законом. Іншими словами, в якості доказів можуть бути допущені відомості, інформація, отримані не з передбачених законом джерел і в не передбачений законом спосіб [10, с. 364].

На відміну від КПК Італії, положення українського КПК досі ґрунтуються на аксіомі формування доказів ще на стадії досудового розслідування. Такий підхід дисонує з принципами європейського доказового права за якими докази виникають у суді. Зокрема, у ч. 1 ст. 84 КПК України репродуковано дефініцію доказів, яка була закріплена у статті 16 Основ кримінального судочинства СРСР та союзних республік 1958 року. Як наслідок, усупереч засаді безпосередності дослідження доказів, закріпленій у частині 2 статті 23 КПК України, закон продовжує відносити слідчого та прокурора до суб'єктів створення доказів. Крім того чинний національний процесуальний закон уповноважує сторону обвинувачення не лише збирати докази (стаття 93 КПК України), а й надавати їм оцінку (стаття 94 КПК України), що явно дисонує з засадою безпосередності дослідження доказів, згідно якої не можуть визнаватися доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду. Водночас

положення частини 2 статті 100 КПК України щодо обов'язку слідчого здійснювати огляд, фотографування, опис в протоколі огляду отриманих/вилучених доказів, схиляє до нічим не передбаченої пагубної практики винесення постанов про визначення таких предметів речовими доказами.

Слід також зауважити, що окремі процесуальні положення, які регламентують порядок здійснення судового розгляду також не сприяють формуванню доказів у судовому порядку. Так, у абзаці 2 частини 1 статті 349 КПК України йдеться про зазначення сторонами у вступній промові доказів, якими підтверджуються наведені ними обставини та порядок їх дослідження, що дає підстави для їх сприйняття наперед вже як готових сформованих доказів. При цьому частина 1 статті 357 КПК України регламентує порядок дослідження речових доказів, відповідно до якого речові докази оглядаються судом, а також подаються для ознайомлення учасникам судового провадження. Окрім цього частина 1 статті 363 КПК України встановлює, що після з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірки їх доказами головуючий у судовому засіданні з'ясовує в учасників судового провадження, чи бажають вони доповнити судовий розгляд і чим саме. Такий підхід створює процесуальний дуалізм: з одного боку норми КПК декларують принцип безпосередності та забороняють суду посилаючись на позасудові свідчення, а з іншого окремі норми щодо протоколів (ст. 99, 103–106 КПК) дозволяють стороні обвинувачення трансформувати матеріали розслідування у готові докази ще до початку судового розгляду. Це може призводити до того, що роль суду може зводиться до формальної верифікації вже сформованого слідчим і прокурором «паперово масиву даних», що прямо дисонує із загальноєвропейськими стандартами доказування.

Ефективним рішенням подолання описаної проблеми в італійському процесі стала система подвійного дос'є (*doppio fascicolo*), що полягає у фізичному та юридичному розділенні матеріалів справи на дві частини прокурорську та суддівську.

Щодо джерел доказів КПК Італійської республіки проводить їх диференціацію за способом правової регламентації збору доказів у процесуальному законі, а саме на *типові*, порядок отримання яких прямо передбачений законом та *атипові* порядок отримання доказів не передбачений законом та є допустимим за наявності певних умов. Аналіз статті 189 КПК Італії свідчить, що критеріями допуску нетипових засобів доказування є їх здатність забезпечити достовірну перевірку фактів, а також відсутність загрози для реалізації прав і свобод учасників процесу. Серед джерел доказів КПК Італії виділяє: *показання свідків* (*testimonianza*), *донит сторін* (*esame delle parti*) (ст. 194 КПК), *очна ставка* (*confronto*) ст. 211 КПК Італії, *впізнання* (*ricognizione*)- особи (ст. 213), *предметів* (ст. 215 КПК) та інші *впізнання* (ст. 216); *судовий експеримент* (*esperimento giudiziale*), який проводиться при необхідності з'ясування чи відбувався певний факт та чи міг він відбутися певним способом (ст. 218 КПК), *експертиза* (*perizia*) (ст. 224), *консультація спеціаліста* (*consulenza tecnica*) (ст. 233 КПК), *письмові докази* (протоколи за результатами слідчих дій, ст. 134 КПК).

До способів збирання (отримання) доказового матеріалу КПК Італії відносить: *огляди* (*ispezioni*) 244 КПК, *обшуки* (247 КПК), які поводяться на підставі вмотивованого рішення прокурора, *вилучення*, (ст. 253), *превентивне вилучення* (*sequestro preventivo*) (ст. 321 КПК) та *зберігаюче вилучення* (*sequestro conservativo*) (ст. 316 КПК), *перехоплення* (прослуховування (*intercettazione*)), тобто спеціальні методи розслідування.

У межах надання загальної характеристики моделі досудового розслідування за КПК Італії не будемо вдаватись до особливостей проведення конкретних слідчих дій, а зупинимось на відмітних їх характеристиках, зокрема на особливостях проведення спеціальних методів розслідування.

Так, дозвіл на прослуховування надається за клопотання прокурора на підставі рішення судді з попереднього розслідування. Розробниками КПК Італії передбачено категорії кримінальних правопорушень у яких можливо провести перехоплення в залежності від того чи вчинено загальне правопорушення або правопорушення пов'язане з організованою злочинністю. Для загальних правопорушень дозвіл на перехоплення можливий у справах про умисні злочини за вчинення яких передбачено покарання у вигляді позбавлення волі строком більше 5 років, а також у злочинах де таке перехоплення є найбільш придатним для розслідування (образи, вчинення злочину із використанням мобільного телефону або із застосуванням інформаційних та телекомунікаційних технологій) (266 КПК). Крім цього законодавець дозволив використовувати перехоплення з метою розшуку осіб, які переховуються від правосуддя (стаття 295 КПК). Перехоплення можливе у випадку коли докази не можливо отримати в інший спосіб. Тривалість перехоплення не може перевищувати 15 діб, яке може бути продовженим суддею на 15 діб.

Перехоплення щодо злочинів, вчинених організованою групою можливе якщо: злочин вчинений із погрозами з використанням мобільних засобів; злочин вчинений організованою злочинністю; злочин є міжнародним тероризмом; злочин вчинено проти свободи особистості (ст.ст. 600-604 КПК Італії). Для даної категорії правопорушень підстава для застосування перехоплення полягає у наявності даних, що може вказувати на вчинення кримінального правопорушення. Дозвіл на проведення такого перехоплення надається строком на 40 днів, який може продовжуватись суддею на 20 днів. Варто відзначити, що за наявності підстав у невідкладних випадках дозвіл на перехоплення може надаватись прокурором з подальшим повідомленням протягом 24 годин про таке рішення судді, який протягом 48 годин вирішує питання про затвердження такого дозволу або про відмову у проведенні (ст. 267 КПК Італії). Перехоплення проводиться прокурором

або за його дорученням судовою поліцією за допомогою спеціальних технічних засобів (ст. 268 КПК). За результатами проведення перехоплення складаються протоколи, у яких судова поліція фіксує перебіг процесуальної дії (§1-2 ст. 268 КПК), які надсилаються на адресу прокурору.

Щодо строків попереднього розслідування, то вони обраховуються з моменту внесення відомостей про підслідну особу в реєстр повідомлень про злочин та складають 6 місяців (ст. 405 КПК), а щодо тяжких та злочинів пов'язаних з організованою злочинністю строк складає 1 рік. Закон дозволяє здійснити продовження строків досудового розслідування суддею з попереднього розслідування за клопотанням прокурора до 18 місяців, а щодо тяжких та злочинів пов'язаних з організованою злочинністю до 2 років (ст. 406 КПК). При продовженні строку досудового розслідування суддя повідомляє підслідну особу та попередньо надає можливість останній висловити свою позицію шляхом надання письмових записок протягом 5 днів з моменту отримання такого повідомлення. У подальшому суддею розглядається клопотання прокурора продовження строку попереднього розслідування у межах 10 днів з моменту завершення строку для надання записок (§ 4 ст. 406 КПК). Суддя за результатами розгляду клопотання може прийняти одне з трьох рішень: 1) відмовити у продовженні строку попереднього розслідування, 2) продовжити строк розслідування; 3) надати вказівку внести дані про особу до реєстру, що тягне за собою новий строк попереднього розслідування у 6 місяців (§ 2 ст. 415 КПК). У разі відмови слідчого судді про продовження строку розслідування прокурор має формулювати обвинувачення чи клопотати про припинення попереднього розслідування.

За результатами розслідування прокурор приймає рішення про ініціювання кримінального переслідування або звертається з клопотанням про закриття справи. В обох випадках законність і обґрунтованість цих рішень підлягають обов'язковому судовому контролю. У цьому контексті варто зауважити, що реформою Орландо (Закон від 23.06.2017 року № 103) було запроваджено так звану "процесуальну паузу", що триває до 3 місяців з моменту завершення розслідування і надає прокурору час для оцінки зібраних доказів з метою вирішення питання про закриття справи або ініціювання кримінального переслідування. Протягом цього часу прокурор не вправі проводити нові слідчі дії (§ст. 407 КПК Італії). У випадку прийняття рішення прокурором про кримінальне переслідування останній повідомляє підсудного та його захисника про завершення попереднього розслідування (§ 1 ст. 415 КПК). Таким чином підслідний офіційно інформується про завершення розслідування та повідомляється про його право ознайомитись зі справою, яка знаходиться у прокурорській канцелярії (§ 2 ст. 415 КПК).

Підсудний протягом 20 днів після отримання повідомлення про завершення попереднього розслідування може надавати матеріал, який планує використати у суді як доказ, клопотати прокурора про проведення розслідування або з'явитись з метою надання додаткових заяв та бути додатково допитаним прокурором (§ 3 ст. 415 КПК).

Обвинуваченням за КПК Італії полягає в інкримінуванні факту злочину конкретній особі. В обвинуваченні зазначається: 1) виклад події у доступній та точній формі 2) кваліфікація правопорушення; 3) анкетні відомості особи, якій інкримінується діяння.

Прокурор звертається до суду з клопотанням про припинення провадження у випадку коли вважає, що зібрані ним на стадії попереднього розслідування фактичні дані не є достатніми для підтримання обвинувачення у суді. Правова природа суддівського контролю за інститутом припинення провадження полягає у контролі суду за правильним виконанням прокуратурою функції кримінального переслідування. Суддя із попереднього розслідування у такому випадку робить так зване передбачення результату перспективи можливого суддівського розгляду справи, оскільки має переконатись, що розгляд справи завершиться ухваленням виправдального вироку. У разі прийняття прокурором рішення про припинення провадження по відношенню до підслідної особи, прокурор разом з клопотанням про припинення кримінального переслідування передає матеріали справи до судді з попереднього розслідування та повідомляє про це потерпілого (§ 1 ст. 408 КПК). За результатами такого розгляду суд ухвалює одне із рішень 1) про припинення провадження; 2) про продовження розслідування; 3) про формулювання обвинувачення протягом 20 днів (ст. 409 КПК). Найбільшою формою контролю за припиненням провадження по відношенню до підслідної особи виражається у вказівці суду прокурору формулювати обвинувачення (примусове обвинувачення). При цьому суддя не може надавати вказівки прокурору щодо конкретного обвинувачення, а відтак формулювання обвинувачення є виключною прерогативою прокурора.

КПК України, на відміну від судового порядку закриття кримінального провадження в Італії, передбачає вичерпний перелік випадків закриття кримінального провадження судом. Зокрема, до таких випадків належить: звільнені особи від кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 44 КК України, п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК); невстановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі (п. 1^{ч. 2} ст. 284 КПК); втрата чинності закону, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння за умови якщо підозрюваний, обвинувачений заперечує проти закриття за цією підставою (п. 2 ч. 2 ст. 284 КПК); досягнення податкового компромісу у справах про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 212 Кримінального кодексу України, відповідно до підрозділу 9² розділу XX "Перехідні

положення" Податкового кодексу України (п. 3 ч. 2 ст. 284 КПК). У інших випадках закриття кримінального провадження здійснюється на підставі постанови слідчого або прокурора.

Отже, з метою забезпечення належної правової процедури, що передбачає мінімізацію корупційних ризиків, обмеження прокурорської надмірної дискреції та гарантування публічності прийняття процесуальних рішень, вбачається за необхідне впровадити в національне законодавство, за прикладом КПК Італії, виключно судовий порядок закриття кримінального провадження. Такий підхід дозволить трансформувати процес закриття кримінального провадження з одноосібного адміністративного рішення слідчого/ прокурора на діяльність з неупередженого судового контролю, забезпечивши при цьому реальну участь потерпілого у процесі розгляду цього рішення.

Висновки. Проведений аналіз функціональної структури досудового розслідування за законодавством Італійської Республіки дозволяє сформулювати такі підсумки:

1. Реформа КПК Італії 1988 року ознаменувала перехід від інквізиційної до змагальної моделі, де ключовим елементом виступив функціональний дуалізм органів правопорядку, що передбачає розмежування функцій поліції безпеки та судової поліції з моменту отримання повідомлення про кримінальне правопорушення.

2. Італійська модель встановлює прокурора як стратегічного керівника розслідуванням, якому ввірена судова поліція, що нівелює відомчий вплив на процес проведення слідства та гарантує дотримання конституційного принципу обов'язковості кримінального переслідування.

3. Важливою відмінною особливістю італійської моделі є відсутність штучного поділу на оперативно-розшукову та процесуальну діяльність, що притаманний національному праву. З моменту повідомлення про злочин будь-яка діяльність судової поліції від розшуку підозрюваного до фіксації доказів здійснюється виключно в межах кримінального процесу під прямим керівництвом прокурора.

4. На відміну від української практики збирання доказів слідчим, італійська структура кримінального процесу спрямована на те, щоб стадія розслідування слугувала підготовкою до судового розгляду. Вказане виключає обвинувальний ухил і забезпечує реалізацію принципу безпосередності дослідження доказів саме судом.

5. На протигагу українській моделі розслідування у якій слідчий прокурор уповноважені на одноосібне прийняття рішення про закриття кримінального провадження італійський законодавець впровадив виключно судовий порядок закриття кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Fabri M. Criminal Procedure and Public Prosecution Reform in Italy: A Flash Back. *International Journal for Court Administration*. 2008. Т. 1, № 1. С. 3–15. URL: <https://doi.org/10.18352/ijca.121> (дата звернення: 21.04.2026)
2. Lozzi G. *Lezioni di procedura penale*. 7-a ed. Torino : G. Giappichelli Editore, 2010. 907 p.
3. Amodio E., Seligman S. L. The Proper Role of the Witness: The Italian Experience. *St. John's Law Review*. 1991. Vol. 65, iss. 1. P. 101–120.
4. Luca Lupária. Mitja gialuz. The Italian Criminal Procedure Thirty Years after the Great Reform, in *Roma Tre Law Review*, 1, 2019, p. 26–72.
5. Tonini P. *Manuale di procedura penale*. 18ª ed. Milano : Giuffrè, 2017. 1134 p.
6. Caianiello M., Illuminati G. The Investigative Stage of the Criminal Process in Italy. *Suspects in Europe. Procedural Rights at the Investigative Stage of the Criminal Process in the European Union* / ed. by E. Cape et al. Antwerpen – Oxford : Intersentia, 2007. P. 119–138.
7. Cordero F. *Procedura penale*. 6ª ed. Milano : Giuffrè, 2001. 1290
8. Panzavolta M. Reforms and Counter-Reforms in the Italian Struggle for an Accusatorial Criminal Law System. *North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation*. 2005. Vol. 30, no. 3. P. 577–622.
9. Попелюшко В. О. Реформа і контрреформа кримінального судочинства в Італії. *Наука і практика*. 2010. № 8. С. 10–15.
10. Сучасний кримінальний процес країн Європи : монографія [В. В. Луцик, В. А. Савченко, В. І. Самарін та ін.] ; за ред. В. В. Луцика та В. І. Самаріна. Харків : Право, 2018. 792 с.

Дата першого надходження статті до видання: 24.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026